

Datum 25-08-2023
Ons kenmerk AR-23-197
Contactpersoon Nathalie de Vries
Telefoon/fax
E-mail n.a.devries@tudelft.nl
Onderwerp

Technische Universiteit Delft

Faculteit Bouwkunde
Architectuur

Bezoek / correspondentie
Julianalaan 134
2628 BL Delft
Correspondentie
Postbus 5043
2600 GA Delft

www.bk.tudelft.nl

Datum: 25 augustus 2023

Door: prof. ir. Nathalie de Vries, Departement Architectuur, Faculteit Bouwkunde TU Delft.

Gespreksnotitie ter voorbereiding Rondetafelgesprek over architectuurbeleid 6 september 2023 Vaste commissie Binnenlandse zaken Tweede Kamer der Staten-Generaal, nav van uw vragen:

Welke lessen kunnen we trekken uit de rijke Nederlandse volkshuisvestelijke traditie?

In Nederland hebben we onze sociale woningbouw altijd serieus hebben genomen. Menig architect maakte zijn eerste vliegrepen in volkshuisvesting, met ontwerpen die een duidelijke maatschappelijke impact hadden. Als we naar het verleden kijken, hebben veel architectuurstromingen waarmee we als land bekendheid genieten juist naam en faam verworven met woningbouwprojecten. Denk aan de Amsterdamse School, De Stijl en de Nieuwe Zakelijkheid.

In de Nederlandse volkshuisvesting kregen woningen functionele plattegronden en werden ze vervaardigd met mooie materialen en rationele bouwmethodes. Corporaties bouwden ook ook mensen die net wat meer verdienden dan het bestaansminimum. Het ging bij deze projecten ook zeker om verbetering van de woonomgeving en de wijken waarin de woningen zijn ingebed; dankzij volkshuisvesting kent Nederland geen wijken waar 's avonds niemand zich op straat waagt.

In de jaren negentig veranderde het karakter van onze volkshuisvesting doordat woningcorporaties een ruimer mandaat kregen. Door samenwerking met ontwikkelaars ontstonden meer gemengde wooncomplexen en wijken. Altijd was er een duidelijk regie vanuit de Rijksoverheid, en altijd was er aandacht voor de kwaliteit van de woningen.

Wat we kunnen leren van de geschiedenis, is dat er in de tijd dat de corporaties een centrale rol hadden in volkshuisvesting en vakmanschap en engagement werden gecombineerd, er ook ruimte was voor experimenten. Zo werd aan het begin van de twintigste eeuw massabouw mogelijk door rationalisatie van de bouw en werden efficiënt en esthetisch bouwen aan elkaar gekoppeld. Vakmanschap en engagement gecombineerd zorgden ervoor dat er midden en eind van de vorige eeuw ook voor dat er kon worden geëxperimenteerd met verschillende vormen van samenleven.

Die behoefte aan verschillende woonvormen is ook nu weer urgent; een grotere groep mensen dan ooit zal – vrijwillig of door scheiding of overlijden van partner, uitvliegen van kinderen – een deel van de tijd alleen wonen. Daarnaast willen gelijkgezinden ouderen samenwonen, zoeken studenten naar studio's, kunstenaars en zzp'ers naar woon-werk ruimtes, liefst bij voldoende voorzieningen en winkels. Het is kortom belangrijk dat iedereen een passend huis kan krijgen, dat betaalbaar en duurzaam is én schoonheid bezit. Daarom is het van belang, veel meer dan momenteel het geval is, naast de verdeling van marktsegmenten ook het type en de omvang van woningen op kwaliteit te toetsen.

De goede Nederlandse volkshuisvesting kwam mede tot stand omdat overheden en een aantal maatschappelijke organisaties een duidelijke visie hadden op de maatschappij, en huisvestingsidealen werden geformuleerd. Dit stimuleerde iedereen die erbij betrokken was tot een goede uitvoering en ook tot het bedenken van oplossingen voor de bouwtechniek en financiering. Goed – en zelfs excellent – opdrachtgeverschap is nodig. De Tweede Kamer kan ook in deze tijd weer een goed volkshuisvestingsbeleid stimuleren door te controleren of het juiste type woningen op de juiste plekken worden gebouwd, goed opdrachtgeverschap te eisen, betaalbaarheid te prioriteren voor een ruimer deel van de bevolking dan nu het geval is en totstandkoming van vernieuwende publiek-private samenwerkingen te stimuleren.

Welke instrumenten heeft de Kamer om de Nederlandse architectuur een steviger positie te geven, zodat er niet alleen veel, maar ook mooi wordt gebouwd? Wat zou de Kamer moeten doen en wat laten? In aanvulling daarop is de commissie, gezien uw achtergrond als hoogleraar, ook geïnteresseerd in wat u studenten meegeeft met betrekking tot architectuur(beleid).

De gebouwde omgeving is verantwoordelijk voor ongeveer 40 procent van de mondiale CO2-uitstoot en heeft daarmee de twijfelachtige reputatie een van de grootste vervuilers te zijn. Een belangrijke ambitie van de faculteit Bouwkunde van de TU Delft is om studenten bewust te maken van dit probleem en hen uit te dagen zo duurzaam mogelijk te ontwerpen. Om kwalitatief hoogstaande duurzame ontwerpen te maken, is het verbinden van architectuur, techniek en cultuur essentieel, leren we studenten in mijn vakgebied, het architectonisch ontwerpen van publieke gebouwen.

Hoe dan, is een belangrijke vraag die bij u opkomt misschien, welke invloed kunnen ontwerpers hierbij uitoefenen? Er is veel mogelijk en waar een wil is, is een weg. Zo kijken architecten allereerst of sloop nodig is, en als er al gebouwd moet worden, kan het dan circulair? In welke mate is hergebruik van bestaande materialen en bouw delen mogelijk? Ook moet worden gekeken naar de toekomstbestendigheid van het nieuwe gebouw, kan het bijvoorbeeld worden gedemonteerd als het een andere functie krijgt? Zorgt het voor toevoeging van kwaliteit, zowel in uitstraling als gebruik, aan zijn omgeving?

Bij het ontwerpen is de multifunctionaliteit en aanpasbaarheid van ruimtes, het efficiënt combineren van functies en het gebruik van daken helpen mee om bijvoorbeeld compacter te kunnen bouwen. Tegenwoordig weten architecten en partners hoe ze daken en gevels zo kunnen ontwerpen dat ze energie opwekken of juist besparen. Het vergroenen van gebouwen en steden leveren daarnaast een belangrijk bijdrage aan de biodiversiteit en het voorkomen van het hitte eiland-effect in de stad. Doordat woonwensen veranderen, hebben architecten de opdracht woningtypes te ontwerpen die daarbij passen, ook sociale duurzaamheid is van groot belang. Veel van de studenten leren in het onderwijs te ontwerpen voor specifieke doelgroepen, en met toekomstbestendige bouwtechnieken.

Deze aspecten dragen bij aan wat ik de 'multipliciteit' van een ontwerp noem. Daar is ontwerpend onderzoek voor nodig, architecten moeten integraal ontwerpen en innoveren. Verstandig is om dit 'ontwerpend onderzoeken' te stimuleren door als overheid onderzoeksbudgetten beschikbaar te blijven stellen. Dit kan tot goede projecten leiden als bijvoorbeeld 1Million Homes (<https://www.tudelft.nl/bk/onderzoek/onderzoek-bij-bouwkunde/1m-homes>) en het sectorplan Ontwerp van de Gebouwde Omgeving, waarin Technische Universiteiten (4TU) onderzoeken hoe ontwerp kan leiden tot gezondere en slimmere leefomgevingen.

Om kennis uit onderzoeken in de praktijk toe te passen, zullen we het potentieel van zowel aanstormende als gerenommeerde architectenbureaus beter moeten benutten. Jonge ontwerpers zouden de kans moeten krijgen om aan de toekomst te bouwen waarin zij zelf ook zullen leven en werken. Het beleid uit de jaren negentig om jonge architecten en goede architectuur te stimuleren zou kunnen worden herpakt en aangepast aan onze tijd; een deel van de infrastructuur bestaat immers nog maar in sterk afgeslankte vorm.

Hieronder – in bullet points – een aantal praktische suggesties die kunnen helpen de bouwketen vlot te trekken:

- **Moderniseer het aanbestedingsbeleid voor ontwerpen van alle overheden** Duidelijke visie overheid als opdrachtgever, uitbesteding daarvan aan externe adviseurs minimaliseren
- **Kies niet altijd voor het financieel gunstigste voorstel, maar wel het beste**
De overheid kan goed opdrachtgeverschap stimuleren door zich voorbeeldig te gedragen en architecten voldoende te belonen. Neem een voorbeeld aan Duitsland waar architectenhonoraria ook gereguleerd zijn in projecten met bouwkosten lager dan 25 miljoen euro. Of aan Frankrijk dat vele prijsvragen voor publieke gebouwen uitschrijft. Of kijk naar Vlaanderen met zijn Open Oproep voor architectuurdiensten
- **Organiseer prijsvragen en tentoonstellingen zodat jonge architecten een podium hebben om zich op te presenteren**
En promoot de Nederlandse architectuur in het buitenland zodat bureaus een grotere markt hebben om in te kunnen werken.
- **Investeer weer in architectuur-infrastructuur**
Architectuurinstituut (nu geïntegreerd in Het Nieuwe Instituut), lokale architectuurcentra en kennisinstituten zoals Architectuur Lokaal vormen ook een brug tussen het vak, traditie en de samenleving en leveren vaak uitstekende architectuurkritieken.
- **Stimuleer verbetering van de positie van de Nederlandse architect in het bouwproces en de bouwketen**
Architect is een beschermde titel. Zowel architecten als de toeleverende industrie (waaronder van bouwmaterialen) hebben veel innovatieve ideeën ontwikkeld, die te vaak stranden midden in de keten waar status quo en economische belangen gehandhaafd moeten worden. De verduurzaming wordt in ons land door een sterke bouwlobby graag gekoppeld aan economische winst door het extra toevoegen van materialen en technische hulpmiddelen, met behoud van gebruik van traditionele materialen. Laat de minister van Ruimtelijke Ordening niet alleen met bouwbedrijven praten, maar ook met de ontwerpsector.
- **Stel strengere eisen op voor duurzaamheid, betaalbaarheid en diversiteit van het woonprogramma**
Nu is het minimum vaak het maximum. Gelukkig nemen individuele gemeentes hier steeds meer verantwoordelijkheid, maar regie van een nationale overheid is aan te bevelen.
- **Maak gebruik van de kennis op ontwerp bureaus, universiteiten en architectuurinstituten om met innovatieve oplossingen voor de bouw- en ruimtelijke- ordening te komen**
Nederlandse architecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten hebben veel kennis, maar krijgen in het buitenland meer kansen dan in eigen land om het toe te passen. Benut dat potentieel.

Nathalie de Vries

Praktijkhoogleraar TU Delft, medeoprichter MVRDV, bureau voor architectuur en stedenbouw, en stadsbouwmeester gemeente Groningen.